SEKSE DOET ERTOE

Hoe mijn visie op gender en de queertheorie veranderde

Jantine Nierop

Jantine Nierop

Sekse doet ertoe

Hoe mijn visie op gender en de queertheorie veranderde

KokBoekencentrum • Utrecht

Ontwerper omslag: Flashworks
Ontwerper binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 9789043542913
ISBN 9789043542920 (e-book)
NUR 700
www.kokboekencentrum.nl

© 2025, KokBoekencentrum

Alle rechten voorbehouden, tekst- en datamining zijn niet toegestaan.

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Vanuit de keuken

Voor L.

Mijn zilverharige vriendin en ik
zijn als twee grote appelbomen
steviger en heerlijker dan ooit in bloei,
voor de bongerd gerooid wordt.

Wanneer wij elkaar spreken, bijvoorbeeld
over het best-bewaarde damesgeheim
aller tijden, of over hoe wij ons
voegen naar de wet van de wereld,

almaar, en waarom, zegt zij mij:
wij zijn bang voor onze eigen kracht.
En inderdaad, met vreugdevolle
en opbolderende angst zeil ik daarna

de trap af: welke onderneming zal ik
nu eens gaan oprichten, welke harde
waarheid beschrijven; en ga ik, immers
in vlam, die oorlog eens voeren?

Anna Enquist
uit: *Soldatenliederen*, *1991*

Inhoud

1. De ontwikkeling van het concept gender – en kritiek 9
Isolde Karle over mannen en vrouwen 12
Judith Butler: (un)doing gender – en vroege kritiek van Martha Nussbaum 14
Yogyakarta Principles: 'eenieders diepgevoelde gender' 20
Veertien hoogleraren kindergeneeskunde slaan alarm 23
Sekse is binair en onveranderlijk 27

2. *Self-ID* / Zelfidentificatie – en reacties vanuit Duitse kerken 31
Self-ID oftewel 'zelfidentificatie' 34
Speciale VN-rapporteur Reem Alsalem waarschuwt Schotland en Duitsland 41
Twee kerkelijke verklaringen over Self-ID 47
De Nederlandse Transgenderwet – kritiek en ommekeer 55

3. Bijbelse theologie: geschapen met een lichaam 63
Genesis 1: mannelijk en vrouwelijk schiep God hen 65
Genesis 2: mannen zijn geen vrouwen en vice versa 71
Oude Testament: lichaam en geest zijn één 74

Nieuwe Testament: man óf vrouw – geen tussenwezens 79

4. De opmars van 'genderidentiteit' binnen de Duitse protestantse kerken 84
Een nieuw begrip verovert de kerken 85
Transgenderoperaties in het protestantse ziekenhuis van Berlijn 96
Borstamputaties bij gezonde vrouwen als medisch schandaal 102

5. Kritiek op de medische genderzorg: verontrustend gebrek aan bewijs 107
Het rapport van Hilary Cass 108
Het Dutch protocol en Tavistock 112
Nederlands onderzoek in Duitse publicaties over medische genderzorg 118
Verdediging van het Dutch protocol – en kritische vragen 125

6. Kort: Het oordeel van het Supreme Court in Groot-Brittannië 133

Voorgaande publicaties van Jantine Nierop die voor dit boek gebruikt werden 139

1. De ontwikkeling van het concept gender – en kritiek

Ik herinner het mij nog goed. Over gender las ik voor het eerst in een boek van de Duitse theologe Isolde Karle. Het was het voorjaar van 2009. Ik was 33 jaar oud en zat in Berlijn in de wachtkamer voor een controlebezoek bij de gynaecologe die mij begeleidde tijdens de zwangerschap van mijn tweede dochter. Mijn oudste dochter was inmiddels bijna vier jaar oud. De herinnering aan de zware bevalling was nog heel present. Tussen deze geboorte en de zwangerschap van haar zusje lagen bovendien twee miskramen.

De eerste keer was de zwangerschap misgegaan op de dag dat mijn man en ik onze tweede trouwdag vierden. Het was een zondag en we gingen naar de kerk in Stade, een stad in de buurt van het dorp waar we woonden. Aan het eind van de kerkdienst merkte ik dat ik bloed verloor. We reden direct naar het ziekenhuis. Daar werd vastgesteld dat het hartje niet meer klopte. Ik moest nog dezelfde dag gecuretteerd worden. 's Avonds haalde mijn man mij af en verdoofd reden we over Noord-Duitse landstraten naar huis.

De arts die de curettage uitvoerde, had mij meteen herkend: 'U bent die vrouw die toen die keizersnede wilde!' Het jaar ervoor was ik in

hetzelfde ziekenhuis bevallen. De dag voor de bevalling was daar een ctg gemaakt om de hartslag van het kindje te controleren en eventuele weeënactiviteit te meten. Omdat ik al meer dan een week over tijd was, werd ik nauwlettend in de gaten gehouden. Terwijl ik grapjes maakte met mijn man, die naast het bed zat, wierp een verloskundige een blik op de strook papier en schrok. 'O nee! U had net een contractie van vier minuten, maar de baby heeft het overleefd!' 'Wat betekent dat', vroeg ik met een dunne stem. 'Tijdens zo'n samentrekking worden alle bloedvaten platgedrukt en de baby krijgt geen zuurstof meer.' Ik had er helemaal niets van gevoeld. Of dat nog een keer kon gebeuren, was mijn vraag. Ja, het kon elk moment opnieuw gebeuren. Ik zei haar dat ze een arts kon halen omdat ik nu meteen een keizersnede wilde. De arts kwam en praatte dit idee met veel moeite uit mijn hoofd. We maakten de afspraak dat ik de volgende dag ingeleid zou worden. Ik bleef in het ziekenhuis. 's Avonds belde ik nog met mijn eigen verloskundige, bij wie ik de zwangerschapscursus gedaan had. Ik was bang dat ik weer zo'n lange wee zou krijgen. Als ik op mijn linkerzij bleef liggen, kon er niets gebeuren, zei ze. De baby zou dan altijd zuurstof krijgen. Ik deed bijna geen oog dicht die nacht. Heel even viel ik toch in slaap. Toen ik wakker werd, lag ik op m'n rug. Het kindje voelde ik niet meer. Ik kreeg een paniekaanval en werd meteen aan een echoapparaat gekoppeld. Met de baby ging het goed. Ik huilde van opluchting en van angst. Men besloot meteen met de inleiding te beginnen. Een paar uur later begon een nauwelijks te verdragen weeënstorm. Na een verlossende ruggenprik verdween de pijn als bij toverslag. Maar nu was mijn hele onderlijf verdoofd. Het ging nog uren door. Tot op een gegeven moment de arts binnen kwam rennen en riep dat ik moest persen, omdat de hartslag van de baby omlaag ging. Ik perste met alles wat ik in me had, in mijn hoofd, in mijn fantasie, misschien ook in mijn lichaam, maar dat kon ik

niet voelen. De arts drukte met haar volle gewicht op mijn buik en toen werd mijn dochter geboren.

Bij de tweede miskraam woonde ik inmiddels in Berlijn. Ik was net predikant van de Nederlandse gemeente geworden, die een paar jaar geleden nieuw opgericht was. Al vroeg in de zwangerschap werd op een echo ontdekt dat er geen hartje meer klopte. Tegelijkertijd bleef het zwangerschapshormoon in mijn bloed stijgen. Dat was raar. Er volgden dagen van tergende onzekerheid. Toen de hormoonwaarden op een gegeven moment niet meer stegen, maar stabiel bleven, besloot men de curettage uit te voeren. Vlak voor de operatie vroeg de ene arts aan de andere of de 'gemini-optie' wel onderzocht was: de mogelijkheid dat er zich naast het afgestorven vruchtje nog een tweede in de baarmoeder ingenesteld had. Ze ging er waarschijnlijk van uit dat ik niet wist dat gemini tweeling betekent. Onmiddellijk flakkerde mijn hoop weer op. Maar haar collega antwoordde dat er geen tweede hartje gevonden was.

Toen ik na de curettage twee weken niet kon werken, vertelde ik op advies van een vriendin aan de kerkenraad de ware reden. Een paar weken later zei iemand tegen mij: 'Voor jouzelf is dat miskraampje natuurlijk vervelend, maar voor de gemeente is het wel beter.' Ik zou immers enige tijd uitgevallen zijn door de geboorte en ook daarna misschien minder beschikbaar zijn.

Karle's boek biedt een professionele beroepstheorie van het predikantschap.[1] *In de wachtkamer begon ik aan het gedeelte dat het thema sekse en professionaliteit behandelt.*[2] *Centraal staat hier*

---

1 Zie Isolde Karle, Der Pfarrberuf als Profession. Eine Berufstheorie im Kontext der modernen Gesellschaft, Gütersloh 2001.
2 Zie Karle (2001), 281-310.

de vraag 'Ist die Pfarrerin anders?' – is een vrouwelijke predikant anders dan een mannelijke? In de kantlijn van de tekst staan veel uitroeptekens. Sommige zinnen zijn dik onderstreept. Het was mijn eerste kennismaking met het concept gender en ik was heel enthousiast. Wie nu denkt dat Karle de vraag met ja beantwoordt, vergist zich.

Isolde Karle over mannen en vrouwen

Isolde Karle refereert in haar boek uitvoerig aan een theorie van de Amerikaanse socioloog Erving Goffman. In zijn tekst 'The Arrangement between the Sexes' (1977) noemde hij de onderverdeling van mensen in mannen en vrouwen een sociale classificatie.[1] Zonder een heel stel sociale overtuigingen en een manier van handelen die daarmee samenhangt, zou deze classificatie volgens hem helemaal niet bestaan.[2] Zij vormen de basis van ons denken in mannen en vrouwen. Dat betekent niet dat Goffman biologische verschillen ontkent: dat vrouwen in tegenstelling tot mannen menstrueren, zwanger worden en baby's borstvoeding geven, is een gegeven – net als het feit dat vrouwen over het algemeen kleiner en minder gespierd zijn dan mannen en lichtere botten hebben.[3] Maar dit zijn volgens Goffman slechts kleinigheden. Hij

1 Zie Erving Goffman, 'The Arrangement between the Sexes', in: *Theory and Society* 1977/4, 302.
2 Zie Goffman (1977), 302.
3 Zie Goffman (1977), 301.

spreekt van 'zeer geringe'[1] en zelfs 'irrelevante'[2] biologische verschillen tussen de seksen. Het zijn sociale conventies die er enorm veel betekenis aan geven. Dit gebeurt overigens niet alleen op maatschappelijk, maar ook op individueel niveau: 'Voor zover het individu een gevoel van wie en wat hij is opbouwt door te verwijzen naar zijn sekseklasse en zichzelf beoordeelt in termen van de idealen van mannelijkheid (of vrouwelijkheid), kan men spreken van *genderidentiteit*.'[3]

In navolging van Goffman noemt Karle de lichamelijke verschillen tussen man en vrouw niet relevant en benadrukt ze bovendien dat geen enkele biologische onderscheiding objectief en zonder alternatief is.[4] Biologische categorieën zijn altijd tijdgebonden en passen in een bepaald cultureel perspectief.

Karle beschrijft ook hoe het kunstmatig opgeblazen verschil tussen mannen en vrouwen vervolgens als een selffulfilling prophecy functioneert.[5] Zodra we naar mensen gaan kijken door deze (dus tamelijk willekeurige) bril, *zien* we ook overal mannen en vrouwen, die dan, in een volgende stap, ook nog eigen seksespecifieke eigenschappen toebedeeld

1 Goffman (1977), 302. (Alle vertalingen in dit boek zijn – voor zover niet anders aangegeven – van JN.)
2 Goffman (1977), 319.
3 Goffman (1977), 304. Over de oorsprong van het begrip genderidentiteit schrijft Alex Byrne in: 'The Origin of "Gender Identity"', in: *Archives of Sexual Behavior*. (https://philpapers.org/archive/BYRTOO-7.pdf), voor het laatst geraadpleegd op 10.09.2025.
4 Zie Karle (2001), 290.
5 Zie Karle (2001), 291.

krijgen. *Doing gender* noemt Isolde Karle dit.[1] Gender staat hier voor het geheel van opvattingen in de samenleving over wat mannen en vrouwen in wezen zijn. De verschillen tussen mannen en vrouwen bestaan niet gewoon, maar worden 'gedaan'. Binnen een manier van denken die mannen en vrouwen van elkaar onderscheidt, 'doen' mensen keer op keer gender – ze bevestigen het verschil tussen man en vrouw in hun woorden en gedragingen, omdat zij ervan uitgaan dat dit verschil bestaat. Je bént geen vrouw, maar je dóét een vrouw. Dit geldt ook voor mannen. Karle's boodschap is helder: volkomen onnodig krijgt een miniem verschil tussen mensen buitenproportionele geldingskracht.

Judith Butler: (un)doing gender – en vroege kritiek van Martha Nussbaum

De term *doing gender*, die Karle gebruikt, werd in 1987 ontwikkeld door de Amerikaanse sociologen Candace West en Don Zimmermann.[2] De begrippen vrouwen en mannen zijn volgens hen voor een groot gedeelte sociale constructies, die ontstaan in 'interactionele en, uiteindelijk, institutionele arena's'.[3] Ter verduidelijking schrijven ze: 'In zekere zin zijn het natuurlijk individuen die gender "doen". Maar het is een gesitueerd doen, uitgevoerd in de virtuele of reële aanwezigheid van anderen die worden verondersteld gericht te zijn

1 Zie Karle (2001), 292.
2 Zie Candace West en Don Zimmermann, Doing Gender, in: *Gender and Society* 1987/1, 126.
3 West en Zimmermann (1987), 126.

op de productie ervan.'[1] Alles wat door interacties tussen mensen geconstrueerd wordt, kun je natuurlijk ook deconstrueren. Het is daarom niet verrassend dat in 2004 een boek van de Amerikaanse filosofe Judith Butler verschijnt onder de titel *Undoing Gender*.

Onder gendertheoretici is Butler zeker de radicaalste. Lichamelijke verschillen tussen mannen en vrouwen ontkent ze. Van oorsprong is ze theaterwetenschapster en volgens haar 'constitueren' mannen en vrouwen zich puur performatief: door handelend optreden op de bühne van het sociale leven. Al in 1988 beweerde ze dat 'gender op geen enkele manier een stabiele identiteit is [...] van waaruit verschillende handelingen voortkomen; het is eerder een identiteit die zwak in de tijd wordt geconstitueerd – een identiteit die teruggaat op een *gestileerde herhaling van handelingen*.'[2]

Butlers stelling dat gender geen stabiel (want lichamelijk) fundament heeft, maar een enscenering is die geproduceerd wordt door (spraak)handelingen, legde de basis voor de radicaal-constructivistische school binnen de *Gender Studies*. In haar latere teksten werkte Butler dit verder uit. Volgens haar is het binaire denken in twee geslachten man en vrouw een puur sociale constructie zonder enige grondslag in een biologische werkelijkheid. In *Gender Trouble* (1990) spreekt Butler dan ook van *categorial fictions* als het om de biologische wetenschap gaat. In het kenmerkende, nogal ontoegankelijke jargon van de postmoderne filosofie stelt ze: 'De

1 West en Zimmermann (1987), 126.
2 Judith Butler, 'Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory', in: *Theatre Journal* 1988/40, 519.

machtsverhoudingen die de biologische wetenschappen bezielen, zullen niet makkelijk wijken, en de medisch-juridische verbintenis die in het negentiende-eeuwse Europa opkwam, heeft dwingende ficties uitgebroed die niet van tevoren voorzien hadden kunnen worden.'[1] Er bestaat geen objectieve werkelijkheid achter deze ficties. In 2004 gebruikt Butler de term *performance* om de eigensoortige realiteit van gender te beschrijven: 'Als gender performatief is, dan volgt daaruit dat de realiteit van gender zelf geproduceerd wordt als een effect van de performance.'[2] Met andere woorden: op het moment dat je optreedt 'als vrouw', ben je een vrouw.

Nota bene: een optreden veronderstelt weliswaar publiek, maar degene die optreedt heeft duidelijk een grotere rol dan degene die toekijkt. Dit is een verschil met *doing gender*, dat plaatsvond tussen mensen als gelijkwaardige deelnemers aan een interactie. Gender is nu jóúw optreden geworden – anderen zijn slechts toeschouwers. Van iets wat je samen 'doet', is gender een onemanshow geworden. Dit heeft gevolgen voor het begrip genderidentiteit. Stond het bij Goffman nog voor de eigen, individuele wijze waarop een mens zich tot zijn sekse als een objectief gegeven verhoudt, bij Butler is het een puur subjectieve expressie geworden: de persoonlijke enscenering van een mens als 'man' of als 'vrouw' of zelfs (zoals Butler zelf) als geen van beide: 'non-binair'.

Butler is haar ideeën tot op heden trouw gebleven en publiceerde recentelijk het boek *Who's Afraid of Gender?* (2024).[3]

---

1 Judith Butler, *Genderturbulentie*, Amsterdam 2000, 73.
2 Judith Butler, *Undoing Gender*, New York 2004, 218.
3 Nederlandse vertaling: *Wie is er bang voor gender?*, Utrecht 2024.

Hier vermeldt ze dat haar theorie veel tegenstanders kent, zonder inhoudelijk op de kritiek in te gaan.

Lang voordat de Britse filosofe Kathleen Stock Butler in 2021 spottend 'de Harry Potter van de filosofie'[1] noemde, vanwege haar opvallend losse verhouding tot de feitelijke werkelijkheid, had de Amerikaanse filosofe Martha Nussbaum Butlers ideeën al bekritiseerd in het scherpe essay 'The Professor of Parody. The hip defeatism of Judith Butler' (1999). Nussbaum redeneert vanuit een feministisch perspectief. Volgens haar is het te gemakkelijk om aangenomen verschillen tussen mannen en vrouwen zonder uitzondering als sociale constructies op te vatten. Voor sommige geldt zeker dat het slechts culturele conventies zijn, die in de loop der tijd min of meer toevallig zijn ontstaan, maar niet voor allemaal. Een dergelijke benadering gaat daarnaast volledig voorbij aan specifieke behoeften van vrouwen, gebaseerd op de materialiteit van hun lichaam, en kan daarom nooit in hun belang zijn:

> '... als het om sekseverschillen gaat, is het zeker te simpel om alles af te schrijven als cultuur; en feministen zouden ook niet moeten staan te trappelen om zo'n radicaal gebaar te maken. Vrouwen die hardlopen of basketbal spelen, bijvoorbeeld, hebben terecht de afbraak van mythes over de atletische prestaties van vrouwen verwelkomd die het product waren van mannelijke aannames; maar ze hebben óók terecht gespecialiseerd onderzoek geëist

1 Kathleen Stock, *Material Girls. Why Reality Matters for Feminism*, London 2021, 63.

EEN DESKUNDIGE EN KRITISCHE DOORDENKING VAN GENDER

Over het thema gender is veel te doen, ook onder christenen. Theoloog Jantine Nierop bevond zich in het midden van deze thematiek. Ze gaf leiding aan een centrum rondom gendervraagstukken en was van mening dat mensen niet eenduidig te categoriseren zijn als mannelijk en vrouwelijk. Na grondig onderzoek kwam zij echter tot een tegengestelde visie. Het lichaam is wel degelijk het uitgangspunt bij het bepalen van het geslacht.

In dit boek behandelt ze de filosofische en juridische achtergrond van het genderbegrip en de kritiek van onder andere (kinder)artsen op de subjectieve benadering van gender. De auteur geeft zelf een kritisch-theologische doordenking en stelt de vraag naar de rol van kerken. Door het hele boek heen klinkt haar persoonlijke verhaal, dat leidde tot een radicale omdraaiing van pro naar contra.

Dr. Jantine Nierop (Mannheim) is predikant en gaf leiding aan een studiecentrum voor gendervraagstukken van de Evangelische Kirche in Duitsland. Nu geeft ze les op middelbare scholen en doceert daarnaast praktische theologie aan de Universiteit van Heidelberg.

ISBN 978 90 435 4291 3 | NUR 700

9 789043 542913

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT